

Олена Будник,
*ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”,
м. Івано-Франківськ,*

Любов Назарук,
*Педагогічний коледж Львівського
національного університету імені Івана
Франка, м. Львів,*

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНOSTІ УЧНІВ У СОЦІАЛЬНО- ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті визначено педагогічні основи формування й розвитку обдарованості особистості в соціально-виховному середовищі навчального закладу.

Ключові слова: обдарованість, соціально-виховне середовище, етнокультурна освіта, дизайн-освіта.

The article outlines the pedagogical principles of the formation and development of giftedness of the individual in the social and educational environment of the educational institution.

Key words: genius, social and educational environment, ethno-cultural education, design education.

Актуальність проблеми. У сучасній психолого-педагогічній науці чільне місце належить питанням розвитку особистості, “творчої самореалізації кожного громадянина України”, здатного “оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти”, що визначено метою державної політики України [5, с. 6]. Це особливо стосується проблеми розвитку творчої обдарованості

особистості в умовах навчального закладу, що слугує передумовою ефективності навчально-пізнавальної та науково-дослідної роботи.

Аналіз останніх досліджень. Проблема обдарованості належить до найбільш актуальних і перспективних сфер сучасної психолого-педагогічної науки. Творчість у пізнавальній діяльності людини розглянуто в дослідженнях А. Брушлінського, В. Давидова, Г. Щукіної; сутнісну характеристику педагогічної творчості вивчали О. Бодальов, В. Ільїн, В. Загвязінський, В. Кан-Калик, А. Кравчук, М. Поташник та інші; вікові аспекти розвитку креативності в учнів середньої школи – А. Гарнаєва, М. Пущенко.

Значний внесок у дослідженні проблеми креативності здійснили зарубіжні вчені – В. Дружинін, Б. Теплов, В. Шадріков, Я. Пономарьов та інші. Питанням формування творчої особистості вчителя, розвитку його педагогічного мислення та креативності присвятили низку наукових праць такі вітчизняні дослідники, як Г. Васянович, І. Зязюн, Р. Скульський, Н. Кичук, С. Мельничук, С. Сисоєва.

Мета статті – обґрунтувати шляхи розвитку обдарованості учня як напряму соціально-педагогічної діяльності вчителя.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах існують різні підходи до трактування сутності обдарованості, креативності. Так, Р. Скульський у своїх наукових працях застерігає від ототожнення понять “діяльність” і “творчість”, істотними ознаками творчої діяльності, за якими її можна відрізнити від репродуктивної (нетворчої), вважає новизну та соціальну значущість її результатів. Саме кінцеві результати такої діяльності слугують критеріями виявлення її творчого характеру [8, с. 13].

Зарубіжні вчені, приміром Я. Пономарьов, розглядають творчу обдарованість у зв’язку з проблемою „внутрішнього плану дій” [7, с. 33–35]. О. Яковлєва визначає креативність як властивість особистості: креативність – це не певний набір особистісних рис, а реалізація людиною власної

індивідуальності. Тому творчий процес і є виявом цієї індивідуальності. Креативність виявляється в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії і завжди адресується іншій людині. Отже, креативність – це презентація своєї індивідуальності іншому [9]. В. Дружинін глибоко переконаний в тому, що креативність – це властивість, яка актуалізується лише за сприятливих умов середовища і залежить від них, зокрема, від того, що не існує: зразка регламентованої поведінки, позитивного зразка творчої поведінки, умов для наслідування творчої поведінки, її соціального підкріплення [3].

Обдарованість – це вроджена схильність людини до засвоєння певних видів діяльності, наявність в неї відповідних задатків. Творча обдарованість – індивідуальний потенціал особистості, що уможливорює нестандартне сприймання світу та слугує запорукою результативності в одній чи кількох видах діяльності.

Соціально-педагогічне спрямування професійної підготовки вчителя полягає передусім в його готовності до роботи з обдарованими учнями. Її зміст передбачає: соціально-педагогічну підтримку обдарованих і соціально активних учнів; розкриття їхніх здібностей, нахилів, талантів; розвиток пізнавальних інтересів і можливостей (академічних, психомоторних, інтелектуальних, мистецьких, творчих, лідерських), виявлення явної та прихованої обдарованості; налагодження спільної діяльності з батьками в аспекті створенні спеціальних умов для ефективної соціалізації дітей у мікросередовищі; здійснення індивідуального підходу в навчально-виховному процесі та визначення розвивальних технологій у роботі вчителя з одарованими й талановитими учнями.

Необхідною умовою розвитку творчої обдарованості зростаючої особистості вважаємо проектування належного соціально-виховного середовища навчального закладу. У статті оперуватимемо поняттям “соціально-виховне середовище” – “ознака соціального середовища чи сукупність умов життєдіяльності особистості, що цілеспрямовано

впливають на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій та потреб” [6, с. 855], основна мета створення якого полягає в розвитку особистісних цінностей молоді, створення механізмів для самореалізації та самоствердження, прояву індивідуальності тощо.

Переконливими для нас є твердження О. Моляко щодо створення в навчальних закладах атмосфери, спрямованої на формування загальнолюдських цінностей зростаючої особистості, збагачення її досвідом свого етносу, знанням і розумінням національних пріоритетів інших народів. При цьому важливо враховувати соціокультурне середовище, етнокультурні особливості, соціокультурну ситуацію в регіоні (країні) тощо [4, с. 12].

Вивчення стану сформованості соціально-виховного середовища навчального закладу здійснюють за такими складовими: *соціально-психологічна* (врахування індивідуально-психологічних особливостей розвитку й стереотипів поведінки, притаманних особистості в процесі взаємодії в соціумі, пропагування морально-етичних норм в соціально-комунікативній діяльності особистості з групою); *інформаційна* (наявність сучасного нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення процесу соціокультурного виховання); *культурно-освітня* (педагогічна компетентність учасників соціально-виховного процесу, що охоплює зміст, форми, методи, інноваційні технології щодо реалізації соціально-педагогічної діяльності тощо); *матеріально-технічна* (наявність сучасних мультимедійних засобів, аудіо-, відеопродукції відповідного змісту, врахування елементів етноестетики в інтер’єрі навчального закладу тощо).

У сучасній науці й мистецькій практиці чітко виокремлено напрям етнодизайну, що “ґрунтується на синтезі архаїчного, аутентичного, етнічного матеріалу і сучасних академічних і неакадемічних форм культури” [2]. У контексті змісту статті зупинимось детальніше на впливі

етнодизайну навчального закладу на духовне становлення й розвиток зростаючої особистості.

Так, на запитання анкети: “Чи впливає естетика інтер’єру Вашого навчального закладу на формування національних цінностей учнів?” 91 % сільських і 94 % міських учителів Івано-Франківщини відповіли ствердно. Встановлено, що не в кожній школі працюють над створенням шкільного етнографічного (народознавчого) музею із залученням батьків і дітей. Лише 18 % опитаних (вихователі м. Івано-Франківська) вказали на наявність у школі такого музею; в сільській школі краю цей показник становить 28 %. Фактично, більше, ніж у 80% міських і 72% сільських шкіл відсутні такі музеї.

Індивідуально-групові бесіди з учителями засвідчили, що задля формування належного соціально-виховного середовища школи усвідомлюють необхідність збагачення її інтер’єру старовинними предметами побуту українців, національною символікою, релігійною атрибутикою, вишитими рушниками і серветками, окремими стендами чи куточками народознавства тощо. На подвір’ї навчального закладу залучають батьків і дітей до насадження символічних для українців дерев, кущів, квітів (калини, верби, соняшників, мальв, чорнобривців та інших). Все це слугує засобом підвищення соціокультурної вихованості зростаючої особистості.

У практичній підготовці майбутніх педагогів до етноестетичного виховання учнів доцільним вважаємо діагностику їхньої обдарованості. Як зауважує В. Бовсунівський, виокремлюють три основні профілі обдарованості учнів у відповідному дизайн-середовищі: “лівопівкульну” академічну обдарованість, “правопівкульну” естетичну обдарованість, “міжпівкульну” практичну обдарованість. Зазначеним типам обдарованості відповідають три види дизайн середовищ (Табл. 1.) [1, с. 138].

Таблиця 1.

Профілі обдарованості та види дизайну середовищ

<i>Профілі обдарованості</i>	<i>Види дизайну середовищ</i>
Інтелектуальна обдарованість “слухачів-мислителів”	Графічний дизайн (в т.ч. веб-дизайн) середовища “людина-знакові системи”
Творча обдарованість “глядачів-художників”	Дизайн інтер’єрів і дизайн костюма у середовищах “людина-людина”, “людина-художні образи”
Дизайн-обдарованість “діячів-майстрів”	Промисловий (індустріальний) дизайн, ландшафтний дизайн (екстер’єрів) для середовища “людина-природа”, “людина-техніка”

У процесі викладання мистецьких дисциплін у педагогічних навчальних закладах доцільним вважаємо формування в студентів конструктивних умінь моделювання етноестетичного середовища в умовах початкової школи, використання наявного навчально-методичного забезпечення для розвитку художньо-естетичної обдарованості учнів, а також так званого педагогічного дизайну в межах того чи іншого навчального предмета.

В сучасних умовах в навчальних закладах зберігається тенденція масового залучення молоді до вивчення різноманітних технік народного мистецтва – витинанок, декоративного малювання, писанкарства, ліплення, мозаїки, різних видів аплікації, різьблення, вишивки, розпису на тканині, килимарства, петриківського розпису і т.п. (Є. Антонович, В. Проців, С. Свид). З цією метою в Педагогічному коледжі Львівського національного університету імені Івана Франка в контексті викладання мистецьких дисциплін систематично практикують проведення творчих виставок кращих робіт учнів на теми: ”Вишивка мого краю”, “Рослинний світ у бісері”,

“Писанка Великодня Всесвіт зігриває”, “Віночок вити – життя любити”, “Українська народна лялька” та інші. Такі мистецькі витвори гармонізують сприймання оточуючого предметного світу, слугують засобом естетичного розвитку майбутніх фахівців.

Висновки. У моделюванні соціально-виховного середовища навчального закладу, пріоритетами якого виступають етнокультурні цінності, першочерговим вважаємо: максимальне врахування обдарованості зростаючої особистості, її етнопсихологічних та індивідуальних особливостей, поєднання родинних і регіональних національних традицій, звичаїв і обрядів задля наповнення життєвого простору елементами духовності; забезпечення умов для взаємозбагачення соціально-культурного досвіду виховання прогресивними педагогічними ідеями європейських націй і народів. Виховний потенціал середовища навчального закладу, поруч з іншими, визначається його етнодизайном, що слугує предметом естетичного сприймання та осмислення учнями, впливаючи на їхню свідомість і поведінку задля формування естетичних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб.

Естетичне сприйняття учнями етнодизайну навчального закладу тісно пов'язане з розвитком обдарованості, яка уможливорює чуттєве пізнання, засвоєння істотних особливостей предметів зовнішнього світу та їхнє оцінювання. Відтак, істинність переживань, особистісно-естетичного ставлення до навколишнього світу і до самого себе залежить від культури почуттів, що дозволяють людині сприймати красу в розмаїтті відтінків, тонів і напівтонів. Глибина емоційного оцінювання естетики соціально-виховного середовища навчального закладу детермінована так званим емоційним діапазоном, що є свідченням духовної культури особистості.

Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо в дослідженні потенціалу соціально-виховного середовища навчальних закладів різних

типів у розвитку академічної, інтелектуальної та творчої обдарованості дітей і молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бовсунівський В. Педагогічна діагностика обдарованості у процесі дизайн-діяльності / В. Бовсунівський // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 3. – 2013. – С. 132–140.
2. Борисова С. Етнодизайн як явище сучасної культури / С. Борисова // Вища школа. Вип. LIV. – Слов'янськ, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gnvp/2011_54/4.pdf
3. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. — СПб. : Издательство "Питер", 1999. – 368 с.
4. Моляко О. Функціональна модель формування полікультурної компетентності школярів / О. Моляко // Рідна школа, 2005 – № 6. – С. 10–12.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Нормативно-правове забезпечення освіти. У 4 ч. – Х. : Видав. гр. "Основа", 2004. – Ч. I. – С. 5–24.
6. Петрочко Ж. В. Соціально-виховне середовище / Ж. В. Петрочко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 855-856.
7. Пономарев Я. А. Психология творчества / Я. А. Пономарев. – М. : Наука, 1976. – 303 с.
8. Скульський Р. П. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості: Монографія / Р.П. Скульський. – К. : Вища школа, 1992. – 135 с.
9. Яковлева Е. Л. Эмоциональные механизмы творческого потенциала / Е. Л. Яковлева // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С. 35–44.

Olena Budnyk, Lyubov Nazaruk. Development of giftedness of the pupils in the social and educational environment of the educational institution.